

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658

Озімчук О.В.

Викладач кафедри економіки
та обліку господарської діяльності
*Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та
менеджменту
Тернопільський національний економічний університет*

СПЕЦИФІКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ

Озімчук О.В. Специфіка факторів впливу на економічний розвиток підприємства торгівлі. В статті досліджено основні фактори впливу на діяльність підприємства торгівлі. Проведена класифікація внутрішніх та зовнішніх чинників на основні і другорядні. Розглянуто основні групи показників сталого функціонування. Систематизовано основні проблеми розвитку підприємств торгівлі в Україні. Встановлено і надано характеристику основних фаз ризику.

Ключові слова: фактор, вплив, сталий розвиток, підприємство, ризик, цикл, показник.

Озімчук Е.В. Специфика факторов влияния на экономическое развитие предприятия торговли. В статье исследованы основные факторы влияния на деятельность предприятия торговли. Проведена классификация внутренних и внешних факторов на основные и второстепенные. Рассмотрены основные группы показателей устойчивого функционирования. Систематизированы основные проблемы развития предприятий торговли в Украине. Установлено и охарактеризованы основных фаз риска.

Ключевые слова: фактор, воздействие, устойчивое развитие, предприятие, риск, цикл, показатель.

Ozimchuk O.V. Specificity impacts on economic development trade. In the

article the main factors impact on the trade. The classification of internal and external factors for major and minor. The main indicators of sustainable operation. Systematized the main problems of trade enterprises in Ukraine. Established and provided description of the main phases of risk.

Keywords: factor, impact, sustainability, enterprise, risk, cycle, indicator.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного підприємства – це процес систематичних динамічних перетворень, трансформацій його підсистем в межах встановлених підприємством стратегічних цілей для забезпечення сталого економічного розвитку. Тому нагальною проблемою економічного розвитку є раціоналізація та інтеграція всіх процесів в системі управління підприємством.

Зміна технології виробництва, вихід на нові ринки, розширення обсягів випуску та асортименту продукції вимагають прийняття своєчасних та зважених управлінських рішень, результативність яких суттєво підвищується, якщо їх обґрунтування здійснюється з урахуванням факторів, що впливають на виробничо-господарську ситуацію підприємства, а також відповідний їй рівень ділової та ринкової активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З метою дослідження чинників зовнішнього середовища та їх впливу на економічний розвиток підприємства вивчені праці таких авторів, як В. Лопатовський, Т. Примак, Б. Мізюк, К. Мамонов, Б. Скоков, О. Короп, що визначали зовнішнє середовище як один з факторів стратегічного розвитку.

В. Лопатовський зазначає, що аналіз факторів впливу спонукає керівництво підприємства до систематичних і детальних обговорень стану та структури ресурсного потенціалу підприємства [1, с.32]. Т. Примак розглядає зовнішнє середовище підприємства як сукупність суб'єктів господарювання, економічних, суспільних і природних умов, що діють у глобальному оточенні. Кожен з цих науковців визначив перелік факторів зовнішнього середовища та проаналізував їх вплив на економічний розвиток підприємства.

Аналіз праць зазначених авторів показав, що на сьогоднішній день розглядається багато різноманітних чинників, що впливають на розвиток підприємства. Однозначності в поглядах, щодо складу чинників як внутрішнього так зовнішнього середовища, які впливають на економічний розвиток підприємства, серед різних авторів не існує.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення впливу факторів зовнішнього середовища на ефективність діяльності підприємства. Оскільки, визначення факторів впливу зовнішнього середовища на підприємство дає йому час для прогнозування можливостей та розробки таких стратегій, які дозволять перетворити загрози на будь-які вигідні можливості.

Виклад основних результатів. Для того, щоб дослідити торгівлю як економічну систему з позиції забезпечення її сталого економічного розвитку, доцільно провести аналіз її системних елементів і впливу на них зовнішніх і внутрішніх факторів. В економічній літературі є кілька визначень категорії «фактор».

На думку Н. В. Коцеруба «Фактори представляють собою елементи, чинники, які впливають на показник або ряд показників. У такому розумінні економічні чинники, як і економічні категорії відбивані показниками, носять об'єктивний характер» [2, с.56]. Дане визначення, на наш погляд, найбільш повно відображає сутність даного економічного явища і в такому розумінні фактори носять об'єктивний характер. Економічна стійкість формується під впливом факторів, які можуть порушувати пропорції у співвідношенні окремих елементів системи і тим самим впливати на ефективність діяльності і стійкість розвитку підприємств торгівлі.

Таким чином, всі фактори розвитку торгівлі діляться на дві групи - зовнішні або неконтрольовані і внутрішні, контрольовані підприємствами. Зовнішні фактори накладаються на економічну стійкість суспільно-політичним та макроекономічним середовищем. У свою чергу, серед них можна виділити стратегічні та локальні чинники.

Стратегічні чинники, необхідні для сталого функціонування підприємств

торгівлі, закладаються на рівні макроекономіки. Тому сталий розвиток окремих підприємств і торгівлі в цілому неможливий без створення необхідних правових, соціально-економічних, фіскальних та інших заходів державного впливу, що нівелюють провали ринку. Дуже важливу роль відіграють такі зовнішні фактори, як економічна політика, що проводиться державою, інвестиційна активність, рівень розвитку конкуренції.

На мікрорівні відбувається конкретизація умов функціонування конкретно взятої організації торгівлі, що полягає в розробці стратегії і тактики її сталого розвитку.

Зовнішні фактори, що впливають на сталий економічний розвиток підприємств торгівлі, можна розділити на фактори прямої і непрямой дії. Фактори, що створюють негайну дію на діяльність підприємств, відносяться до прямих факторів (кількість продавців на ринку, доходи населення та їх розподіл, рівень зайнятості та безробіття, індекс цін на товари та ін.). Чинники, що роблять вплив на діяльність підприємств через певний, досить значний, проміжок часу, відносяться до непрямих (зміна технологій, політична стабільність, фіскальна політика, грошово-кредитне регулювання, антиінфляційна політика та ін.) [3, с.39].

Таким чином, вплив факторів зовнішнього середовища при вході в економічну систему створює умови для розвитку внутрішнього середовища в системі в цілому.

Внутрішні чинники класифікуються на основні і другорядні. Основні фактори включають трудові ресурси, організацію в торгівлі праці та управління, засоби і предмети праці та ін. Серед внутрішніх факторів провідна роль належить основним засобам і трудовим ресурсам [4, с.72]. Основні засоби формують матеріально-технічну базу розвитку торгівлі. Одним з узагальнюючих показників соціальної стійкості розвитку торговельних підприємств є динаміка чисельності зайнятих. Очевидно, що підприємства чи підгалузі сфери торгівлі навряд чи можна назвати стійкими в тому випадку, якщо в них має місце стійке скорочення чисельності персоналу [5, с.8].

Управління розвитком торгового підприємства має спиратися на систему показників сталого розвитку.

Незважаючи на досить велику кількість робіт в області оцінки ефективності та стійкості функціонування підприємств торгівлі, слід зазначити, що єдності поглядів з даного питання не існує. У цьому зв'язку нами уточнюються показники сталого функціонування підприємств торгівлі.

Нами виділено три групи показників сталого функціонування підприємств торгівлі: економічні, соціальні та фінансові. До групи економічних показників відносяться на макrorівні темпи зростання промислового та сільськогосподарського виробництва, частка торгівлі у ВВП, на мікрорівні – коефіцієнт оборотності оборотних активів, рівень витрат обігу та ін. [6, с.325]. Серед соціальних показників нами виділяються на макrorівні коефіцієнт забезпеченості населення підприємствами торгівлі, співвідношення доходів між 10% найбільш і найменш забезпечених громадян, на мікрорівні – рівень цінкових знижок, рівень розвитку самообслуговування та ін.

Слід зазначити, що на стійкість розвитку підприємств торгівлі безпосередній вплив створює і якість ринкових інститутів. Н. Н. Терещенко, зокрема, виділяє інституційні проблеми в якості ключових факторів обмеження ефективності та стійкості розвитку торгових підприємств, особливо малих. Дійсно, у вітчизняній економіці недостатньо розвинені інститути незалежного суду, захисту прав власності, корпоративного управління, що призводить до зростання рівня невизначеності та зниження рівня стійкості функціонування організацій торгівлі. Зокрема, в умовах високих ризиків рейдерських та інших форм захоплення потенційно прибуткового торгового бізнесу ні про який сталий розвиток говорити не доводиться [7, с.25].

Основні проблеми сталого розвитку підприємств торгівлі України наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні проблеми сталого розвитку підприємств торгівлі України

(систематизовано автором)

Група проблем	Конкретні проблеми сталого розвитку підприємств торгівлі
1. Нормативно-правові	певна зарегульованість діяльності підприємств торгівлі, в тому числі на рівні регіонів; не повністю раціональна система перевірок діяльності підприємств торгівлі, що породжує корупційні ризики.
2. Конкурентні	недобросовісна конкуренція на багатьох товарних ринках (у першу чергу, з боку великих торговельних мереж, часто афілійованих з окремими владними структурами); складність розвитку малого, найбільш соціально орієнтованого з погляду цін на товари, бізнесу в торгівлі; недостатня ефективність застосування антимонопольного законодавства.
3. Інституційні	недостатня розвиненість і низька ефективність інституту захисту прав власності на засоби виробництва і доходи підприємств торгівлі; необ'єктивність функціонування інституту арбітражних судів, високі корупційні ризики в даній сфері.
4. Організаційно-економічні	певна інерційність розвитку ряду підприємств торгівлі, недостатня націленість їх менеджменту на інновації; недостатня розвиненість систем планування, в першу чергу стратегічного, на більшості підприємств торгівлі, що збільшує ступінь невизначеності зовнішнього середовища і перешкоджає забезпеченню сталого розвитку; наявність систем неефективних посередників між виробниками та торговцями.
5. Соціальні	відносно високий рівень експлуатації найманої праці в торгівлі; низька орієнтація підприємств торгівлі на участь у благодійності; істотна розвиненість саме в роздрібній торгівлі незареєстрованих трудових відносин («сірого» ринку робочої сили та конвертових форм оплати).

Необхідно відзначити, що забезпечення сталого розвитку торгівлі пов'язане з певними ризиками. Ризик означає ймовірність настання небажаної події, результатом якого може бути матеріальний збиток, збиток, зниження прибутковості[8, с.129]. Наявність ризику характеризується наступними суттєвими ознаками:

- наявністю невизначеності;
- необхідністю вибору альтернатив;
- можливістю оцінити ймовірність здійснення обраних альтернатив.

Найбільш суттєвою ознакою ризику є наявність невизначеності, що представляє собою відсутність впевненості в досягненні поставленої мети. В основі невизначеності, ми вважаємо, лежить циклічний характер розвитку економіки, що обумовлює формування основних ризикових зон і ймовірність зон наступу (таблиця 1.2).

Взаємозв'язок між зонами ризику і фазами економічного циклу (за матеріалами власних досліджень автора)

Зони ризику	Імовірність виникнення у фазах економічного циклу				
	Дуже висока (0,9-1,0)	Підвищена (0,75-0,89)	Помірна (0,5-0,74)	Помітна (0,25-0,49)	Незначна (0-0,24)
Безризикова зона	Пік фази підйому	Підйом	Підйом	Пожвавлення	Депресія
Зона мінімального ризику	Підйом	Підйом	Пожвавлення	Пожвавлення	Депресія
Зона підвищеного ризику	Криза	Депресія	Пожвавлення	Пожвавлення	Підйом
Зона критичного ризику	Криза	Криза	Депресія	Пожвавлення	Пожвавлення
Зона неприпустимого ризику	Дно фази кризи	Криза	Депресія	Депресія	Пожвавлення

Таким чином, виділяється п'ять зон ризику – безризикова зона, мінімального ризику, підвищеного ризику, критичного і неприпустимого ризику. Розглянемо характеристику основних зон ризику:

- безризикова зона відрізняється відсутністю будь-яких явних і неявних втрат організацій, що гарантує організації отримання стабільного прибутку;
- зона мінімального ризику характеризується рівнем втрат, що не перевищує розміру чистого прибутку. Організація ризикує лише тим, що не зможе отримати чистий позитивний фінансовий результат, необхідний для забезпечення розширеного відтворення;
- зона підвищеного ризику передбачає збереження доцільності економічної діяльності, тобто організація здатна відшкодувати понесені витрати, не отримуючи ніякого прибутку, в той же час ймовірні проблеми сплати відсотків по позиках, труднощі з розрахунками по податках і т. д.;
- зона критичного ризику відрізняється наявністю втрат, що перевищують розрахункову виручку, тобто відшкодовуються не всі, а тільки частина

витрат, що робить даний ризик небажаним;

- зона неприпустимого ризику характеризується ще більш масштабними втратами, порівнянними з величиною авансованого капіталу, які однозначно ведуть до банкрутства організації, небажаність і неможливості подальшого ведення бізнесу[9, с.45].

Таким чином, в середньому для торгівлі характерна зона підвищеного ризику з наближенням до його нижньої межі. У той же час у стадії кризи відзначається зона критичного ризику, у стадії підйому – зона мінімального ризику. Для ефективного управління розвитком підприємств торгівлі необхідно враховувати вищеназвані особливості та фактори ризику.

Висновки. Представлена нами класифікація факторів, які впливають на економічний розвиток підприємства торгівлі цілком характеризує суть економічної активності підприємства та дає змогу контролювати вплив факторів на діяльність підприємства [10,с.121]. Це дозволить більш точно та обґрунтовано управляти підприємством та приймати правильні управлінські рішення в області економічного розвитку підприємства.

Отже, виникає необхідність удосконалення ефективного управління підприємством, що передбачає вирішення наступних завдань: сканування середовища, тобто пошук сформованої інформації, моніторинг середовища – відстеження поточної та нової інформації, прогнозування, тобто спроби створити інформацію про майбутній стан середовища. Аналіз зовнішнього середовища підприємства і врахування факторів макро- і мікросередовища в стратегії розвитку – важливий чинник виживання та ефективного функціонування підприємства в сучасних умовах, що потребує детального відстеження процесів у середовищі, оцінки факторів і встановлення зв'язків між факторами, сильними і слабкими сторонами, а також можливостями і загрозами.

Список літератури:

1. Барибіна Я. О. Формування комплексної програми управління розвитком конкурентного потенціалу підприємств торгівлі споживчої кооперації / Я. О. Барибіна // Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності. – Сімф.; Ялта, 2009. – С. 31-33.
2. Фединець Н. І. Механізм управління розвитком підприємств торгівлі // Н. І. Фединець. // Торгівля, комерція, підприємництво. – Львів, 2014. – Вип. 17. – С. 54-57.
3. Коуз Р. Г. Природа фірми / Р. Г. Коуз // Природа фірми: походження, еволюція і розвиток: [за ред. О. Е. Вільямсона, С. Дж. Вінтера; пер. з англ. А. В. Куликова]. – К.: А.С.К., 2002. – С. 30-48.
4. Норберт Т. Управление изменениями / Т. Норберт. // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – № 1. – С. 68-74.
5. Садеков А. А. Сталий розвиток як мотивація еколого-економічної діяльності / А. А. Садеков // Вісник ДонДУЕТ. – 2003. – № 3(19). – С. 4-11
6. Буга Н. Ю. Модель організації інформаційного забезпечення управління розвитком економічних суб'єктів регіону / Н. Ю. Буга // Вісник. – Львів, 2012. – Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 322-326.
7. Цит. за Бакуменко В. Підходи до обґрунтування моделі управління сталим регіональним розвитком / В. Бакуменко // Ефективність державного управління. – Львів, 2011. – Вип. 27. – С. 21-28.
8. Додонов О. В. Адаптація інформаційної системи торговельного підприємства до концепції маркетингового менеджменту / О. В. Додонов // Науковий вісник. – Полтава, 2012. – N 1 (52). – С. 128-132.
9. Демешок О. О. Побудова механізму розв'язання проблем управління потенціалом сталого розвитку: регулятори та закономірності руху / О. О. Демешок // Управління розвитком складних систем. – Київ, 2014. – Вип. 19, ч. 2. – С. 43-46.

10. Васюткіна Н. В. Механізм управління сталим розвитком підприємства / Н. В. Васюткіна // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 2014. – Економіка. – С. 120-124.